

Pirjo-Liisa Kotiranta
Terveysten ja hyvinvoinnin laitos
5.5.2009

Mikä on apuväline?

Väline tai laite on apuväline silloin, jos se lisää ihmisen toimintaa ja osallistumista, jota jokin sairaus, vamma tai toimintavaje estää tai rajoittaa. Apuvälineillä voidaan edistää toimintakykyä, lisätä toimintamahdollisuuksia, itsenäisyyttä ja omatoimisuutta sekä ennaltaehkäistä tulevia, mahdollisesti suurempia, toimintakyvyn ongelmia. Erityisesti apuvälineiksi valmistettujen laitteiden lisäksi käytössämme on teknologian myötä yhä enemmän välineitä ja laitteita, joita voi käyttää myös apuvälineinä. (A-L. Salminen. 2003)

Koska luki-/oppimisvaikeudet ovat yksilöllisiä, sellaisia ovat niihin tarvittavat apuvälineratkaisutkin. Luki-/oppimisvaikeuksien aiheuttamat haitat ovat erilaisia ja eriasteisia ja vaihtelevat elämäntilanteiden, toimintaympäristöjen ja kiinnostusten mukaan. Yhdelle sopiva apuväline tai -keino ei välttämättä tuo apua toiselle. Jokaisen tulee itse kokeilla ja etsiä apuvälineet, jotka parhaiten auttavat häntä eri tilanteissa.

Miten apuvälineitä saa?

Apuvälinepalveluihin kuuluu apuvälinetarpeen määrittely, välineiden sovitus, luovutus omaksi tai käytettäväksi, käytön opetus ja seuranta sekä välineiden huolto.

Kunnat vastaavat pääasiallisesti kuntalaisten apuvälinepalveluiden järjestämisestä niitä tarvitseville. Terveystieteiden tutkimuskeskus vastaa lääkinällisen kuntoutuksen apuvälineistä, sosiaalitoimi päivittäisten toimintojen välineistä ja opetustoimi perusopetuksen apuvälineistä.

Kela myöntää ammatillisena kuntoutuksena vaativia ja kalliita apuvälineitä opiskeluun ja työhön vaikeavammaisille henkilöille heidän tarpeensa mukaan. Työ- ja elinkeinotoimisto voi myöntää työnantajalle hakemuksesta työolosuhteiden järjestelytukea vajaakuntoisen henkilön työllistämiseksi.

Jokainen voi hankkia omalla kustannuksellaan käyttöönsä sellaisia välineitä ja laitteita, joiden arvelee parantavan omaa toimintakykyään.

Jos luki-/oppimisvaikeudet ovat hyvin vaikeita, henkilön on syytä hakeutua apuvälinepalveluiden piiriin kääntymällä terveydenhuollon puoleen. Luki-/oppimisvaikeuksista aiheutuva apuvälinetarve arvioidaan samoin perustein kuin muut apuvälinetarpeet.

Sosiaali- ja terveydenhuollon apuvälinepalvelut

Sosiaali- ja terveydenhuollon apuvälinepalveluilla tähdätään väestön mahdollisimman itsenäiseen suoriutumiseen ja hyvään elämän laatuun. Apuvälineiden ja apuvälinepalvelujen saamisen edellytyksenä on lääkärin toteama sairaus, vamma tai toimintavajavuus ja sellaisen aiheuttama apuvälineen tarve. Apuvälineen tarpeen voi todeta ja sen luovuttamisesta päättää muukin terveydenhuollon ammattihenkilö asianomaisessa terveydenhuollon toimintayksikössä sovitun työnjaon mukaisesti. (Apuvälinepalveluiden laatusuositus 2003)

Terveydenhuollon apuvälineet

Kunnan terveydenhuollon tehtävänä on huolehtia lääkinnällisen kuntoutuksen järjestämisestä siltä osin kuin sitä ei ole säädetty Kelan tehtäväksi (Kansanterveyslaki 6611972, 14§). Lääkinnällisellä kuntoutuksella pyritään parantamaan ja ylläpitämään kuntoutujan fyysistä, psyykkistä ja sosiaalista toimintakykyä sekä edistämään ja tukemaan hänen elämäntilanteensa hallintaa ja hänen itsenäistä suoriutumistaan päivittäisissä toiminnoissa (Asetus lääkinnällisestä kuntoutuksesta 101511991, 3§).

Lääkinnällisen kuntoutuksen palveluja ovat muun muassa apuvälinepalvelut. Lääkinnälliseen kuntoutukseen kuuluvia apuvälineitä ovat lääkinnällisin perustein todetun toimintavajavuuden korjaamiseen tarkoitetut välineet, laitteet tai vastaavat, joita vajaakuntoinen henkilö tarvitsee selviytyäkseen päivittäisissä toiminnoissaan. Apuvälineisiin luetaan myös kuntoutuksessa tarvittavat hoito- ja harjoitusvälineet. (Asetus lääkinnällisestä kuntoutuksesta 101511991, 4§).

Lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineet ovat apuvälineen tarvitsijalle maksuttomia. (Asiakasmaksulaki 73411992, 5§7)

Sosiaalitoimen apuvälineet

Kunnan sosiaalitoimi vastaa vammaispalvelulain ja -asetuksen perusteella muista kuin lääkinnällisen kuntoutuksen piiriin kuuluvista välineistä, koneista ja laitteista. Vammaispalvelulain tarkoituksena on edistää vammaisen henkilön edellytyksiä elää ja toimia muiden kanssa yhdenvertaisena yhteiskunnan jäsenenä ja ehkäistä ja poistaa vammaisuuden aiheuttamia haittoja ja esteitä. Vammaisella henkilöllä tarkoitetaan henkilöä, jolla vamman tai sairauden johdosta on pitkäaikaisesti erityisiä vaikeuksia suoritua tavanomaisista elämän toiminnoista. (Vammaispalvelulaki 38011987)

Vammaiselle henkilölle korvataan hänen vammansa tai sairautensa edellyttämän tarpeen mukaisesti päivittäisistä toiminnoista suoriutumisessa tarvittavien välineiden, koneiden ja laitteiden hankkimisesta aiheutuneista kustannuksista puolet. Korvausta tällaisista laitteista maksetaan sellaiselle vammaiselle henkilölle, joka tarvitsee niitä vammansa tai sairautensa takia liikkumisessa, viestinnässä, henkilökohtaisessa suoriutumisessa kotona tai vapaa-ajan toiminnoissa. (Vammaispalvelulaki 38011987, 9§ ja Vammaispalveluasetus 75911987, 17§)

Opetustoimen apuvälineet

Kunta on velvollinen järjestämään perusopetusta sen alueella asuville oppivelvollisuusikäisille. Opetus ja sen edellyttämät oppikirjat ja muu oppimateriaali sekä työvälineet ja työaineet ovat oppilaalle maksuttomia. Vammaisella ja muulla erityistä tukea tarvitsevalla oppilaalla on lisäksi oikeus saada maksutta opetukseen osallistumisen edellyttämät erityiset apuvälineet (31 §). (Perusopetuslaki 62811998)

Oppilaan henkilökohtaiset lääkinnälliseen kuntoutukseen kuuluvat apuvälineet tulevat terveydenhuollon kautta (Asetus lääkinnällisestä kuntoutuksesta 101511991). Peruskoulun yläasteelta alkaen opiskelussa tarvittavat vaativat opiskelun apuvälineet vammaisen oppilas saa Kansaneläkelaitoksen kautta (Laki Kelan kuntoutusetuuksista 56612005).

Kelan ammatillisen kuntoutuksen apuvälineet

Kela korvaa ammatillisena kuntoutuksena Suomessa asuvalle, sairausvakuutuslain mukaisesti vakuutetulle vaikeavammaiselle henkilölle työkyvyn ja ansiomahdollisuuksien parantamiseksi ja säilyttämiseksi tarpeelliset kalliit ja vaativat apuvälineet.

Vaikeavammaisena pidetään henkilöä, joka ei sairauden tai vamman aiheuttaman haitan vuoksi suoriudu opiskelusta tai työstä ilman apuvälineitä tai suoriutuminen olisi kohtuuttoman vaikeaa tai rasittavaa. (Sairausvakuutuslaki 122412004, 2§; Laki Kelan kuntoutusetuuksista 56612005, 8§)

Luki-/oppimisvaikeudet eivät yleensä voi olla perusteena apuvälineiden myöntämiselle Kelan ammatillisena kuntoutuksena. Poikkeuksena ovat erityisen vaikeat ja monimuotoiset oppimisen häiriöt, joiden perusteella oikeus apuvälineeseen voi syntyä (S.Rajaniemi Lukivaikeusko terveydenhuollon asia? s. 90).

Työolosuhteiden järjestelytukea työnantajille

Työ- ja elinkeinotoimisto voi myöntää työnantajalle hakemuksesta työolosuhteiden järjestelytukea, jos vajaakuntoisen henkilön työhönsijoittuminen tai työn säilyttäminen edellyttää työkoneisiin, -välineisiin tai -menetelmiin tai työpaikan ulkoisiin olosuhteisiin tehtäviä sellaisia muutoksia tai järjestelyjä, jotka ovat välttämättömiä vammasta tai sairaudesta aiheutuvan haitan poistamiseksi tai vähentämiseksi. (Asetus julkiseen työvoimapalveluun kuuluvista etuuksista 134612002, 23§)

Järjestelytuen myöntäminen edellyttää lääkärinlausuntoa työntekijän työkyvyn rajoituksista sekä työterveyshuollon tai työsuojeluviranomaisen arviota suunniteltavien järjestelyjen tarpeellisuudesta. Järjestelytuen enimmäismäärä on 2 500 euroa henkilöä kohti ja vaikeavammaisen henkilön kohdalla enimmäismäärä voidaan ylittää enintään 1 000 eurolla. (A 134612002, 24§)

Lähteet:

Lait ja asetukset

Asetus julkiseen työvoimapalveluun kuuluvista etuuksista 134612002

Asetus lääkinnällisestä kuntoutuksesta 101511991

Asiakasmaksulaki eli Laki sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista 73411992.
(Laki Kelan kuntoutusetuuksista 56612005)

Kansanterveyslaki 6611972

Kelan etuusohjeet 21111. 2008. www.kela.fi 19.4.2009.

Laki Kelan kuntoutusetuuksista eli Laki Kansaneläkelaitoksen kuntoutusetuuksista ja kuntoutusrahaetuksista 56612005.

Vammaispalveluasetus eli Asetus vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista 75911987

Vammaispalvelulaki eli Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista 38011987

Perusopetusasetus 85211998.

Perusopetuslaki 62811998.

Sairausvakuutuslaki 1224/2004

Muut

Apuvälinepalveluiden laatusuositus. Sosiaali- ja terveysministeriön oppaita 2003:7. Sosiaali- ja terveysministeriö ja Kuntaliitto. Edita Prima Oy. Helsinki.

Hurnasti, Tuula. 2006. Apuvälinepalveluja ohjaavien käsitteiden tulkintaa.

Kuntoutustyöntekijöiden erilaiset näkemykset ”lääkinnällisen kuntoutuksen apuväline” ja ”päivittäiset toiminnot” -käsitteistä. 2006. Stakesin Työpapereita 2212006. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. Valopaino Oy. Helsinki.

Kylmäniemi, Mariann, Töytäri, Outi. Vammaispalvelulain mukaiset apuvälinepalvelut Selvitys apuvälinepalveluiden toteutumisesta Suomessa 2006. 2008. Stakesin työpapereita 2212008. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. Valopaino Oy. Helsinki.

Rajaniemi, Sirkka. Lukivaikeudet ja KELAn kuntoutus teoksessa Korvatulehduksista kouluhaluttomuuteen, unihäiriöistä uupumiseen - Lukivaikeusko terveydenhuollon asia? 2006. Erilaisten oppijoiden liitto ry. Gummerus.

Salminen, Anna-Liisa (toim.). 2003. Apuvälinekirja. Kehitysvammaliitto.

Töytäri, Outi. Apuvälineiden ja ja apuvälinepalveluiden saatavuus terveyskeskuksissa ja keskussairaaloissa 2006. 2007. Stakesin raportteja 1512007. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. Valopaino Oy. Helsinki.